

Ana Batrićević,
Istraživač – saradnik
Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja, Beograd

Pregledni članak
UDK: 343.58
Primljeno: 15. septembra 2011. god.

ZLOSTAVLJANJE ŽIVOTINJA – FENOMENOLOGIJA, ETIOLOGIJA I DRŽAVNA REAKCIJA¹

Ubijanje i zlostavljanje životinja predstavlja ozbiljan i složen socijalno – patološki, kriminološki, psihološki i pravni fenomen čiji značaj prevazilazi okvire njihove dobrobiti. Pojavljuje se u različitim oblicima i često je povezano sa drugim devijantnim, delinkventnim i kriminalnim ponašanjima poput zloupotrebe alkohola i opojnih droga, pripadništva uličnim bandama, fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja članova porodice, nezakonitog posedovanja oružja i municije i vršenja drugih krivičnih dela koja spadaju u nasilnički kriminalitet. Postoji niz endogenih i egzogenih faktora (socioloških, kulturoloških, istorijskih, ekonomskih, psiholoških) koji doprinose okrutnom ponašanju prema životinjama i determinišu njegov modalitet, intenzitet i učestalost. Savremeno društvo poznaje adekvatne nacionalne i nadnacionalne pravne instrumente za efikasnu državnu reakciju na zlostavljanje životinja. U zavisnosti od okolnosti, u našoj zemlji se ono tretira ili kao krivično delo (od 2006. godine, kada je na snagu stupio važeći Krivični zakonik Republike Srbije, ili kao prekršaj u skladu sa Zakonom o dobrobiti životinja koji je usvojen 2009. godine). Autor nastoji da prikaže najtipičnije oblike zlostavljanja životinja, vezu između zlostavljanja životinja i drugih društveno neprihvatljivih pon-

1 Rad je nastao kao rezultat rada na Projektu broj 47011 Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

ašanja, uzroke, motive i povode njihovog ispoljavanja i osnovne modele državne reakcije na njih.

Gljučne reči: ubijanje životinja, zlostavljanje životinja, nasilje, dobrobit životinja, krivično delo, prekršaj.

1. Uvod

Uprkos intenzivnim naporima kako na teorijskom, tako i na zakonodavnom i praktičnom planu, savremeno društvo, globalno posmatrano, još uvek nije pronašlo uspešan način da se suprotstavi različitim vidovima nasilničkog kriminaliteta. Posebnu zabrinutost poslednjih nekoliko decenija izaziva rastući broj krivičnih dela sa elementima nasilja učinjenih od strane maloletnika i dece.² Kada se u nauci, ali i u medijima i široj javnosti, govori o različitim vidovima devijantnog, delinkventnog ili kriminalnog ponašanja pojedinca koje sadrži elemente nasilja, po pravilu se misli isključivo na agresiju koja je ispoljena od strane jednog čoveka – učinioca prema drugom čoveku – žrtvi. Pri tom se, po svemu sudeći potpuno neopravdano, u drugi plan stavlja jedan poseban i ne manje značajan oblik nasilja, koji je na mnogo različitih načina tesno isprepletan sa nasiljem između ljudi – nasilje prema životinjama.

Bez obzira na filozofsko-pravne nesuglasice u pogledu opravdanosti, prirode i domašaja pravne, a naročito krivičnopravne, zaštite životinja i njihove dobrobiti, ispoljavanje okrutnosti prema životinjama se u velikom broju zemalja već vekovima smatra moralno i socijalno neprihvatljivim. U nizu savremenih pravnih sistema, kako anglo-saksonske tako i evropsko-kontinentalne pravne tradicije, relevantni zakoni usaglašeni su sa osnovnim principima biocentrične etike, te je ubijanje i zlostavljanje životinja inkriminisano bilo kao krivično delo, bilo kao prekršaj. Definisavanje zlostavljanja životinja uslovljeno je socijalnim kontekstom i nalazi se pod snažnim uticajem kultura i subkultura u jednom društvu.³ Stoga se pojam zlostavljanja razlikuje od jednog do drugog pravnog sistema, a ne postoji ni saglasnost u pogledu životinjskih vrsta na koje se zlostavljanje odnosi i koje treba da budu zaštićene pravnim propisima. Takve neujednačenosti doprinose da tamne brojke kriminaliteta u ovoj oblasti budu izuzetno velike. Zbog toga je potrebno prepoznati ponašanja koja mogu da budu podvedena pod pojam zlostavljanja životinja, odnosno pravilno identifikovati njegove najčešće pojavne oblike, na osnovu čega se može stvoriti prava slika o rasprostranjenosti i vidovima ovog oblika kriminaliteta, kako u našoj zemlji, tako i u svetu.

2 Više o tome: Škulić, M., Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Dosije, Beograd, 2003, str. 286.

3 Ascione, F., Lockwood, R.: Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 39.

Kako se, u skladu sa načelima antropocentrizma, objektom zaštite u krivičnom pravu smatraju čovek i osnovne društvene vrednosti⁴, krivična dela koja za objekt radnje imaju životinje najčešće se svrstavaju u krivična dela protiv životne sredine i tretiraju kao deo ekološkog kriminaliteta. Objekt zaštite ovih krivičnih dela je životna sredina kao celina u smislu skupa prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje odnosno prostor i uslove za život ljudi⁵, a ne životinja *per se*. Ipak, nema sumnje da je nasilje ispoljeno prema životinjama po svojim uzrocima i pojavnim oblicima vrlo slično nasilju ispoljenom prema ljudima, naročito kada su u pitanju žrtve koje se zbog određenih psihofizičkih karakteristika nalaze u stanju nemoći ili zavisnosti u odnosu na učinioca – deca ili drugi članovi porodice, stare osobe, osobe ometene u razvoju, osobe sa invaliditetom ili fizički slabiji vršnjaci itd. i koje usled toga nisu u stanju da pruže odgovarajući otpor.⁶ U oba slučaja, žrtva (čovek), odnosno objekt radnje (životinja) oseća isti bol, patnju strah i stres, u oba slučaja žrtva te osećaje fizički pokazuje, omogućavajući drugima da saosećaju sa njom, stavlja učinocu do znanja da joj pričinjava zlo i u oba slučaja zlostavljanje može za krajnji ishod imati smrt.⁷ Iako se primarno svrstava u ekološka krivična dela⁸, ima osnovanih naučnih argumenata da se zlostavljanje životinja posmatra i kao deo nasilničkog kriminaliteta.

Istraživanja pokazuju da je zlostavljanje životinja višestruko povezano sa drugim devijantnim, delinkventnim i kriminalnim ponašanjima kao što su: zloupotreba alkohola i opojnih droga, pripadnost uličnim bandama (gangovima), fizičko, emotivno i seksualno nasilje u porodici, nasilničko ponašanje u zajednici, nezakonito posedovanje oružja itd. U tom kontekstu, državna reakcija na zlostavljanje životinja po svom značaju i domašaju prevazilazi okvire dobrobiti životinja i očuvanja životne sredine. Otkrivanjem i sankcionisanjem slučajeva zlostavljanja životinja takođe se doprinosi i suzbijanju drugih oblika kriminaliteta – pre svega i nasilničkog, ali i organizovanog transnacionalnog kriminaliteta.

Paralelno sa usvajanjem odgovarajućih krivičnopravnih i prekršajnopravnih odredbi posvećenih zaštiti životinjskog sveta od ubijanja i zlostavljanja⁹ i podizan-

4 Čl. 3. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

5 Čl. 3. Zakona o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004.

6 U tom smislu: Ascione, F., Shapiro, K.: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, vol. 65, br 3, 2009, str. 570. i 574.

7 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 3.

8 Jovašević, D., Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009, str. 245, 248. i 280.

9 Videti: čl. 269. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009 i čl. 1. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

jem društvene svesti o značaju njegove dobrobiti za opstanak celokupnog čovečanstva, u našoj zemlji javnost sve češće potresa slika ekstremne okrutnosti pojedinaca prema životinjama. Senzacionalističko i krajnje slikovito izveštavanje štampanih i elektronskih medija o slučajevima u kojima su nemoćne životinje na različite načine sadistički zlostavljane i svirepo ubijane uznemirujuće deluje kako na laičku, tako i na stručnu javnost, namećući kao osnovno pitanje: „Zašto?“

Otkrivanje povoda, motiva i uzroka koji će podstaći pojedinca da ubija ili zlostavlja životinje ima višestruk značaj. Poniranjem u etiologiju zlostavljanja životinja omogućava se prevencija takvog ponašanja putem rane detekcije i eliminacije onih faktora koji su identifikovani kao njegovi potencijalni uzroci. To je naročito važno kada su u pitanju maloletni delinkventi, budući da ispoljavanje okrutnosti prema životinjama u detinjstvu može biti simptom poremećaja u ponašanju¹⁰, ali i prediktor nasilničkog ispoljavanja u kasnijem životnom dobu¹¹, ili pokazatelj da je učinilac i sam prethodno bio žrtva porodičnog ili vršnjačkog nasilja¹². Pored toga, identifikacijom i otklanjanjem faktora koji su doprineli da pojedinac pribegne zlostavljanju životinja, doprinosi se i sprečavanju ponovnog vršenja ovih krivičnih dela – recidiva, usled ponovljenog dejstva istih kriminogenih faktora i nakon izvršenja krivične sankcije.

2. Zlostavljanje životinja – pojam i pojavni oblici

Premda više od polovine zemalja u svetu još uvek ne poseduje zakone koji bi obezbeđivali adekvatno sankcionisanje ubijanja i zlostavljanja životinja¹³, savremeni etički principi nalažu čoveku da se uzdrži od okrutnosti prema njima. Propisi kojima se inkriminiše surovost prema životinjama danas se sve češće usvajaju i oni, naravno, nalažu legalnu dužnost da se životinje ne maltretiraju i ne zloupotrebljavaju¹⁴. Ono što im je zajedničko jeste njihova usmerenost na ono što pojedinci ne

10 Ascione, F., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 4.

11 Hellman, D., Blackman, N., Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime, *122 American Journal of Psychiatry*, 1966, str. 1431-1435.

12 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12., br. 1., Leiden, 2004, str. 42.

13 Prema podacima Svetskog društva za zaštitu životinja (World Society for the Protection of Animals-WSPA) za sada svega 65 zemalja u svetu od ukupno 192 ima nacionalne zakone koji se bave zaštitom životinja. Videti: World Society for the Protection of Animals: An overview of Animal Protection Legislation, 2006, preuzeto sa: <http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>

14 Prema: Fajnberg, Dž., *Prava životinja i nerođenih pokolenja* (prevod: Babić, J.), *Gledišta: časopis Beogradskog univerziteta*, br. 7/8, godina 28, Beogradski univerzitet: Narodna omladina Srbije: Savez studenata, Beograd, 1987, str. 27.

smeju da čine – ti zakoni zabranjuju određena ponašanja, ali, način na koji to čine razlikuje se od države do države. Zemlje *common law* sistema poput Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije u ovoj oblasti prednost daju enumeraciji nezakonitih činjenja ili nečinjenja, dok se u zemljama evropsko-kontinentalnog sistema češće koriste apstraktnije formulacije, pri čemu se njihovo „popunjavanje“ u svakom konkretnom slučaju prepušta nadležnim pravosudnim organima.¹⁵ Dakle, pojam zlostavljanja životinja je krajnje relativno određen i u pravnoj teoriji i u zakonskim tekstovima. Njegov obim i sadržina uslovljeni su dominantnim teorijskim pristupom problemu zaštite i dobrobiti životinja u jednom društvu, važećim zakonskim rešenjima i, u širem smislu, globalnim i regionalnim društveno-istorijskim, kulturološkim i ekonomskim okolnostima.

Zlostavljanje životinja može se definisati kao „društveno neprihvatljivo ponašanje kojim se namerno prouzrokuje nepotreban bol, patnja, neprijatnost i (ili) smrt životinje.“¹⁶ Ova definicija smatra se prilično uskom¹⁷ budući da iz pojma zlostavljanja isključuje društveno prihvatljive radnje kojima se ipak može prouzrokovati patnja životinje poput zakonitog lova, određenih poljoprivrednih i veterinarskih postupaka,¹⁸ ali i vršenja eksperimenata nad životinjama¹⁹ u skladu sa zakonom, pa i korišćenja životinja za ishranu ljudi. Kako status jedne životinje varira od jedne kulture do druge, navedena definicija uzima u obzir socijalni kontekst prilikom određivanja šta se smatra zlostavljanjem.²⁰ Sa druge strane, definicije društveno prihvatljivih i neprihvatljivih ponašanja često su antropocentrične, arbitrerne (proizvoljne) i pretenciozne i njima se namerno i nekritički iz pojma zlostavljanja životinja isključuju ona ponašanja koja predstavljaju široko zastupljenu i u mnogim društvima prihvaćenu institucionalizovanu praksu rutinskog zlostavljanja životinja.²¹

15 Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 97-98.

16 Videti: Ascione, F. R., *Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology*, *Anthrozoos* 6, 1993, str. 228. i Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3., 2009, str. 570.

17 Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009, str. 571.

18 Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 2.

19 Više o tome: Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 38-41.

20 Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 2.

21 U tom smislu: Beirne, P., *From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis*, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 54.

Takođe, postavlja se pitanje da li su društveno neprihvatljiva ponašanja uvek istovremeno i nezakonita ponašanja i obrnuto, da li su sva zakonita ponašanja ujedno i društveno prihvatljiva. Takva diskrepanca između zakonskih rešenja i društvene stvarnosti naročito dolazi do izražaja u periodima koji prethode izmenama i dopunama postojećih ili usvajanju novih zakonskih odredbi. Istorijat borbe pojedinih udruženja i pokreta za zaštitu dobrobiti i prava životinja pokazuje da je upravo u ovoj oblasti dugo postojao jaz između onoga što je društveno i etički neprihvatljivo i onoga što je zakonom zabranjeno i da je promena etičkih shvatanja u društvu prethodila promeni zakonskih rešenja i direktno je uslovlila. Sa druge strane, veliki broj pravnih transplanata²² (pozajmica) u oblasti ekološkog prava kao i nastojanje da se u domaće zakonodavstvo implementiraju međunarodni i regionalni pravni standardi mogu dovesti do toga da se zlostavljanje životinja, iako zakonom sankcionisano, u jednom društvu i dalje toleriše, pa čak i podstiće. Drugim rečima, može se desiti da rešenje preuzeto iz pravnog sistema koji se nalazi na višem stepenu razvoja kada je u pitanju zaštita dobrobiti životinja, bude nekritički presađeno u pravni sistem koji još uvek nije spreman da ga prihvati. Usled toga se kod pojedinih društvenih grupa može javiti otpor prema naprednom pravnom transplantu, te će njegova primena zavisiti od brzine i kvaliteta podizanja društvene svesti na tom planu.

Zahtevi pravne sigurnosti nalažu da se prilikom definisanja zlostavljanja životinja umesto kriterijuma društvene prihvatljivosti primenjuje kriterijum zakonitosti, barem u onim pravnim sistemima koji poseduju relevantne zakonske odredbe. Prema Zakonu o dobrobiti životinja Republike Srbije, zlostavljanje životinja određeno je prilično široko i uključuje sve one ljudske radnje (činjenja i nečinjenja) odnosno postupanje ili nepostupanje prema životinjama kojim se namerno ili iz nehata izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda i narušava genetska celovitost životinje i izaziva smrt. Ono obuhvata: 1) fizičko zlostavljanje i 2) psihičko zlostavljanje.

Pojedini autori prave razliku između zlostavljanja životinja (*animal abuse*) i okrutnosti prema životinjama (*animal cruelty*), određujući okrutnost prema životinjama kao „svaki istražen slučaj gde je životinja namerno fizički povređena“²³. Tako definisana, okrutnost prema životinjama predstavlja užu pojam u odnosu na pojam zlostavljanja i obuhvata drastičnija i uočljivija ponašanja nego što su „svakodnevni“ slučajevi zlostavljanja životinja (od kojih se polovina svodi na zanemarivanje životinja)²⁴.

22 Više o tome: Votson, A., Pravni transplant: pristup uporednom pravu, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2000.

23 Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F., The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (9), 1999, str. 963- 975.

24 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 49.

Fizičko zlostavljanje životinje podrazumeva one radnje kojima se narušava fizička celovitost životinje oštećenjem tkiva i organa u smislu batinanja, šutiranja, bičevanja, seksualnog zlostavljanja, prisiljavanja na rad ili obuku koji prevazilaze izdržljivost životinje, neodgovarajući način hvatanja i obuzdavanja, sprovođenje intervencija na životinjama suprotno zakonskim odredbama i svesno reprodukovanje jedinki koje pate od naslednih bolesti, ako se ono ne vrši u ogledne svrhe i u skladu sa zakonom.²⁵

Izuzetno zastupljen oblik fizičkog zlostavljanja životinja, koji često prolazi prilično nezapaženo, sastoji se u njihovom zanemarivanju, odnosno propuštanju vlasnika ili držaoca životinje da odgovorno obavlja svoje dužnosti – da životinji obezbedi hranu, vodu, smeštaj, veterinarsku negu i slično, usled čega može doći do pogoršanja zdravstvenog stanja i smrti životinje.

Sakupljanje životinja (*animal hoarding*) predstavlja svojevrsni oblik zlostavljanja koji se ostvaruje kombinacijom aktivnih i pasivnih radnji koje za posledicu imaju zanemarivanje, zlostavljanje i smrt većeg broja životinja.²⁶ Sakupljači životinja definišu se kao pojedinci koji poseduju veliki broj životinja (uglavnom kućnih ljubimaca – pasa i mačaka), drže ih u ekstremno prenaseljenom prostoru i propuštaju da im obezbede adekvatnu ishranu i veterinarsku negu, pri čemu ne prepoznaju ili grubo zanemaruju uslove u kojima te životinje žive i opasan uticaj koji takvo okruženje ima na zdravlje i dobrobit i životinja i njih samih.²⁷ Po pravilu, sakupljači u svoj životni prostor redovno donose nove životinje, te se uslovi njihovog života konstantno pogoršavaju u vidu širenja bolesti i infekcija, nedostatka hrane i vode i nagomilavanja izmeta. Uobičajeno je da sakupljači drže žive i mrtve životinje u istoj prostoriji, a izgladnele životinje su radi opstanka neretko prinuđene da jedu leševe. Sakupljanje predstavlja skriven i izuzetno podmukao psiho-socijalni problem, koji ide ruku pod ruku sa zapostavljanjem sopstvenog zdravlja i higijene sakupljača, kao i sa zanemarivanjem dužnosti koje on ima prema drugim članovima porodice – deci, starijim, bolesnim ili nemoćnim osobama.²⁸

Seksualno zlostavljanje životinja jedan je od oblika okrutnosti kome u dosadašnjoj stručnoj literaturi nije posvećeno dovoljno pažnje. Ovaj vid zlostavljanja obuhvata različita ponašanja, počevši od dodirivanja ili taktalnog stimulisanja genitalija životinja na drugi način do seksualnog odnosa sa životinjom i nasilnog seksualnog iskorišćavanja životinje. Kod pojedinih vrsta životinja, kao krajnji ishod

25 Čl. 18. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

26 Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, Journal of Social Issues, vol. 65, br. 3, 2009, str. 574.

27 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 58.

28 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding, Praxs – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 58. i 59.

seksualnog zlostavljanja mogu nastupiti ozbiljne telesne povrede ili smrt zbog oštećenja unutrašnjih organa usled penetracije.²⁹

Psihičko zlostavljanje životinje odnosi se na ponašanje kojim se narušava njena psihička celovitost i koje može izazvati ili izaziva poremećaje u ponašanju i to: onemogućavanje životinji da zadovolji svoje osnovne potrebe u ponašanju, da iskoristi odmor i zaklon, razjarivanje životinje primenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenje straha, patnje, prouzrokovanje osećaja dosade i nesigurnosti, kao i sprečavanje životinje da uspostavi socijalnu vezu sa životinjama iste vrste.³⁰ Dakle, i psihičko ili emocionalno zlostavljanje životinja smatra se društveno neprihvatljivim s tim što ova pojava tek treba da bude sistematski proučena.³¹ Kao primer psihičkog zlostavljanja životinje može se navesti jedna odluka iz prakse švedskih pravosudnih organa. U nameri da se iz ličnih razloga osveti vlasnici konja, optuženi je jurio konja vozilom sa veoma bučnim motorom, držeći sve vreme malo rastojanje između konja i vozila. To je kod konja izazvalo paniku, usled čega je on maksimalnom brzinom galopirao bežeći od vozila. Prema nalazima veterinara, konj je u konkretnom slučaju pretrpeo strah i stres usled nezakonitog i neopravdanog gonjenja. Optuženi je proglašen krivim za krivično delo okrutnosti prema životinjama, iako konju u konkretnom slučaju nisu bile nanete telesne povrede,³² već samo psihički bol, odnosno strah.

Organizovanje i priređivanje borbi između životinja ili borbi između životinja i ljudi takođe predstavlja svojevrsan vid zlostavljanja životinja. Prema procenama jedne od najvećih organizacija za zaštitu životinja, „*The Humane Society of the United States*”, samo u Sjedinjenim Američkim Državama postoji oko 40.000 osoba koje se „profesionalno” bave organizovanjem borbi pasa, dok oko 100.000 lica učestvuje u priređivanju takozvanih uličnih borbi širom zemlje.³³ Iako su borbe pasa u Americi doživele epidemijske razmere, istraživanja pokazuju da ni ostatak sveta nije imun na ovu pojavu te da je ona i danas prisutna u Rusiji, Engleskoj, Italiji, Kanadi, Australiji, Južnoj Africi, Japanu, Avganistanu i Hondurasu.³⁴

29 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 20.

30 Čl. 18. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

31 Ascione, F., Shapiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009, str. 570.

32 Lidkopings tingsratts dom 198/DB 448, u Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 97

33 Podatak je preuzet sa zvanične internet prezentacije organizacije za zaštitu životinja “The Humane Society of the United States” http://www.humanesociety.org/issues/campaigns/cruelty_fighting/

34 Gibson, H., Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2005, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>

Takođe, u Španiji i Južnoj Americi još uvek se praktikuju i borbe toreadora i biko-va.³⁵ Osim same borbe, i pripremanje pasa (ili drugih životinja) za borbu gotovo neizostavno poprima karakter zlostavljanja. Povećavanje njihove sposobnosti, izdržljivosti, agresivnosti i borbenosti često podrazumeva i podvrgavanje životinja dejstvu određenih veštačkih supstanci poput steroida³⁶ i drugih škodljivih materija (uključujući i barut koji im se ponekad stavlja u hranu).³⁷ Trening pasa za borbu neretko uključuje i njihovo nahuškavanje i puštanje na drugu životinju, koja služi kao „živi mamac“³⁸, te zlostavljanje postoji i u odnosu na nju.

Zlostavljanje životinja predstavlja složen socijalno-patološki, kriminološki i pravni fenomen i nije ga moguće precizno definisati bez povlačenja granice u pogledu životinjskih vrsta na koje se odnosi. Naime, postavlja se pitanje da li je i u kolikoj meri svaka životinjska vrsta psiho-fizički sposobna da oseti bol, nelagodnost, patnju, strah i stres. Jedno od fundamentalnih načela biocentrizma – načelo poštovanja jednakosti i pravičnosti prema životinjama nalaže da se sve životinje moraju tretirati jednako bez obzira na njihovu ekonomsku ili spiritualnu vrednost. Ovo se naročito odnosi na kičmenjake, kao životinje za koje je naučno dokazano da trpe bol, stres i patnju.³⁹ Većina savremenih zakona o dobrobiti životinja svoje polje primene ograničava na kičmenjake, ne praveći pri tom razliku između njih prema stepenu evolutivnog razvoja. Takav je slučaj i sa Zakonom o dobrobiti životinja Republike Srbije koji definiše životinju kao svakog kičmenjaka koji je u stanju da oseti bol patnju strah i stres.⁴⁰ Međutim, Univerzalna deklaracija o pravima životinja⁴¹ proširuje obim životinjskih vrsta kojima treba pružiti zaštitu, obuhvatajući pored kičmenjaka i sve beskičmenjake koji su u stanju da osete bol, patnju, strah i stres,⁴² što pokazuje pozitivnu tendenciju da se prednost daje „kriterijumu patnje“, a ne vrste životinje.

35 Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 20.

36 Ortiz, F., Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, Stanford Journal of Animal Law and Policy, Vol. 3, 2010, str. 38.

37 Ibid, 33. i 45.

38 Gibson, H., op. cit.

39 Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 64.

40 Čl. 5. st. 1. tačka 13. Zakona o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

41 Više o tome videti na sledećem linku: <http://www.wspa.org.uk/>

42 Čl. 1. Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja u: Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 199.

3. Etiologija zlostavljanja životinja

Budući da je zlostavljanje životinja vrlo kompleksan psihološki, socijalno-patološki i pravni fenomen, njegova geneza i modaliteti ispoljavanja uslovljeni su nizom faktora, kako egzogenog, tako i endogenog karaktera. Istraživanja etiologije različitih oblika okrutnosti prema životinjama pokazala su da njihovi koreni ne leže u „primitivnoj prirodi“ pojedinaca, koja bi mogla da se prevaziđe kroz napore savremenog društva, već u kompleksnim posledicama njegovih ličnih iskustava sagledanih u kontekstu različitih kultura i subkultura.⁴³ Dakle, okrutno i nasilno ponašanje pojedinca prema životinjama javlja se kao rezultat udruženog delovanja različitih činilaca koji se i sami nalaze u složenim uzročno-posledičnim odnosima. Pri tom treba naglasiti da različiti oblici zlostavljanja životinja imaju različite uzroke, kao i povode i motive za ispoljavanje, te da neki faktor može doprineti pojavi jednog oblika zlostavljanja životinja ali ne nužno i nekog drugog.

Čovekov odnos prema životinjama vekovima se bazirao na njihovom eksploataciji. I u modernom društvu, životinje se uglavnom kvalifikuju kao pravni objekti, a moglo bi se reći da je sve do XVIII veka, izrabljivački odnos prema životinjama, baziran na teoriji radikalnog specizma, bio opšte prihvaćeno mišljenje.⁴⁴ Snažan antropocentrizam prisutan je i u hrišćanskom i u jevrejskom učenju, a početak širenja razumnog osećanja da se sa životinjama mora postupati humano vezuje se tek za drugu polovinu XVIII veka i pojavu prosvetiteljstva.⁴⁵ Dakle, zlostavljanje životinja nije oduvek i svuda bilo praćeno društvenom osudom, već upravo suprotno – afirmacijom i podsticanjem koji su se u nekim sredinama zadržali i do danas, te se uticaj socijalne sredine može smatrati značajnim uzrokom takvog ponašanja.

Upravo se organizovanje borbi između životinja, kao poseban oblik njihovog zlostavljanja, odvija pod snažnim uticajem društveno-istorijskih, ekonomskih i kulturoloških faktora. Istorijski posmatrano, borbe između životinja, a naročito borbe pasa, dugo su smatrane tradicionalnim „krvavim sportom“ i izvorom zabave, ali i prihoda od nezakonitog kladenja.⁴⁶ U nekim društvima i podkulturama borbe životinja takav status imaju i danas, i njihovi pripadnici ih vide kao deo svoje tradicije i kulture, a ne kao zlostavljanje ili okrutnost. Priređivanje borbi pasa često predstavlja element svojevrsne nasilničke subkulture uličnih bandi (gangova) u

43 Ascione, F., Lockwood, R., *Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives*, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 40.

44 U tom smislu: Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 14. i 15.

45 Op. cit., str. 17. i 23.

46 Više o tome: Evans, R., Forsyth, C., *Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting*, 27 *International Review of Modern Sociology*, 1997, str. 59. i 61.

urbanim područjima, a mesta na kojima se ove borbe održavaju neretko služe kao „forumi“ za ilegalnu trgovinu drogom i oružjem.⁴⁷

Pojedina istraživanja zasnovana na radu sa žrtvama porodičnog nasilja ukazuju na učestalu povezanost između zlostavljanja supružnika i dece i zlostavljanja životinja – kućnih ljubimaca. Postoji tendencija da različiti oblici nasilja u porodici koegzistiraju, nadovezujući se jedni na druge. Fizičko, psihičko, seksualno i drugo zlostavljanje partnera, dece ili braće i sestara često se javljaju kumulativno, a prisustvo jedne forme porodičnog nasilja često može ukazivati na postojanje drugih. Pošto se kućni ljubimci u mnogim društvima tretiraju skoro kao članovi porodice, veća je verovatnoća da će i oni biti obuhvaćeni „nasilničkom atmosferom“ koja vlada u jednom domaćinstvu. U slučajevima porodičnog nasilja, životinje se često koriste kao sredstvo (instrument) za sprovođenje psihičkog nasilja (zastrašivanja) ili emotivnog zlostavljanja (osveta), ali i za narušavanje fizičkog integriteta člana porodice – žrtve. Takođe, životinje u takvim porodicama neretko služe kao objekti za „pražnjenje“ akumulirane ili naučene agresije.⁴⁸

Iako nema razloga da se pretpostavi da se etiologija zlostavljanja kućnih ljubimaca značajnije razlikuje od etiologije zlostavljanja članova porodice, ne postoje pouzdani zaključci o smeru, odnosno redosledu pojavljivanja ova dva oblika zlostavljanja⁴⁹. Drugim rečima, nije utvrđeno da li zlostavljanje životinja prethodi porodičnom nasilju i predstavlja njegov prediktor ili ga prati, odnosno predstavlja njegov pokazatelj ili simptom. U porodicama koje su obeležene prisustvom porodičnog nasilja i drugih oblika patološkog ponašanja otežao je ostvarivanje uspešne socijalizacije i kooperativnog odnosa deteta prema sredini. Posledice izloženosti deteta nasilju teške su i trajne, a pojedini autori smatraju da se porodično nasilje prenosi iz generacije na generaciju.⁵⁰

Mada su uzroci i dinamika nasilja prema ženama i deci složeni i uključuju međusobno povezano delovanje brojnih ekonomskih, socijalnih i psiholoških faktora, postoji već pouzdana empirijska evidencija da značajan procenat perzistentnih porodičnih nasilnika čine osobe kod kojih postoji psihopatija, odnosno, antisocijalni poremećaj ličnosti⁵¹, kako je sada nazvana prema Američkoj psihi-

47 Gibson, H., (2005), Dog Fighting Detailed Discussion, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddus-dogfighting.htm>

48 Beirne, P., From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004, str. 41-42.

49 Op. cit., str. 44

50 Miković, M., Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad, Magistrat, Sarajevo, 2004, str. 318.

51 Više o tome: Radulović, D., Osobnosti i posledice psihopatskog nasilja u porodici, *Temida*, vol. 8, br. 1, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2005, str. 11.

jatrijskoj klasifikaciji mentalnih poremećaja (DSM – IV)⁵². Pored agresivnosti i sklonosti vršenja različitih oblika nasilja, psihopate karakteriše i umanjenje ili potpuni nedostatak empatije, što se smatra faktorom koji u velikoj meri može doprineti ispoljavanju okrutnosti ne samo prema ljudima već i prema životinjama.⁵³

Kako je učenje identifikacijom zaslužno za povezanost agresivnosti i ostalih devijantnih i delinkventnih ponašanja roditelja sa antisocijalnim i agresivnim ponašanjem dece⁵⁴, može se pretpostaviti da će kod dece, odnosno maloletnika koji su bili izloženi porodičnom nasilju ili telesnom kažnjavanju postojati veća verovatnoća za nasilničko ispoljavanje, uključujući tu i okrutnost prema životinjama. Najpre, dete može imitirati nasilničko ponašanje roditelja prema životinjama ili prema drugim članovima porodice, zatim, dete koje je prethodno i samo bilo viktimizirano može pokušavati da povрати izgubljen osećaj moći tako što će zlostavljati nemoćnu životinju i, konačno, dete može kroz takozvanu „posttraumatsku igru“ ponovo proživljavati nasilne epizode ali sa životinjom kao žrtvom.⁵⁵

Pojedina istraživanja pokazuju i da su osobe koje su u detinjstvu bile izložene seksualnom zlostavljanju sklonije da ispolje okrutnost prema životinjama, uključujući i seksualno zlostavljanje životinja.⁵⁶ Kao uzrok seksualnog zlostavljanja životinja navode se i različiti seksualni poremećaji od kojih su najtipičniji zoofilija i zoosadizam. Zoofilija podrazumeva postizanje seksualne gratifikacije kroz odnos sa životinjama. Kod osoba koje pate od ovakvih devijacija često postoji šizoidni element. Zoosadizam se definiše kao seksualna gratifikacija koja se dobija pomoću mučenja ili izazivanja bola životinji.⁵⁷ To znači da postojanje parafilije u vidu zoosadizma neće uvek dovesti do seksualnog zlostavljanja životinje već i do nekih drugih vidova mučenja.

Ispoljavanje okrutnosti prema životinjama i to u prilično ekstremnim i morbidnim formama ponekad se javlja i kod dece i adolescenata koji nisu bili izloženi nasilju. Kao motivacija za takvo njihovo ponašanje navode se: radoznalost ili istraživanje, pritisak vršnjaka, pripremanje za nasilničko ponašanje prema ljudima,

52 Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994, preuzeto sa: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>

53 Ascione, F., Shapiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, vol. 65, br. 3, 2009, str. 573.

54 Hrnčić, J., Prestupništvo mladih, rizici, tokovi i ishodi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 86.

55 Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 6. i 8.

56 Op. cit., str. 8-9.

57 Kron, L., Nikolić, Z., Anatomija seksualne agresivnosti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 24. i 27.

pokušaj da se na taj način prevaziđe osećaj dosade ili depresije, izražavanje ili podsticanje sopstvene agresije, potreba da se skrene pažnja na sebe šokiranjem drugih ljudi, zabava itd.⁵⁸ Okrutnost prema životinjama u najranijem životnom dobu poredi se sa podmetanjem požara u istom uzrastu. I okrutnost prema životinjama i podmetanje požara predstavljaju simptome poremećaja ponašanja (*conduct disorder*) dece, mogu ukazivati na postojanje određenih razvojnih promena, mogu imati iste uzroke, po pravilu se sprovode u tajnosti i često su prvi znaci kasnijih psihičkih problema.⁵⁹

Kao specifičan oblik zlostavljanja, sakupljanje životinja se vezuje za endogene faktore i objašnjava se putem nekoliko psihijatrijskih modela. Prema delusionom modelu⁶⁰, sakupljači za sebe veruju da poseduju posebne sposobnosti koje im omogućavaju da komuniciraju i /ili da saosećaju sa životinjama. Sakupljanje životinja dovodi se u vezu i sa demencijom sakupljača, koji se zbog toga često stavljaju pod starateljstvo ili smeštaju u odgovarajuću ustanovu. Neretko se sakupljanje životinja poima kao oblik zavisnosti i povezuje sa kockanjem, kompulzivnom kupovinom ili sakupljanjem stvari. Sakupljač nije sposoban da kontroliše svoju preokupaciju određenom aktivnošću (sakupljanjem životinja), poriče postojanje problema, racionalizuje svoje ponašanje, izoluje se od socijalne sredine i zanemaruje sebe i svoje okruženje, što su sve simptomi zavisnosti. Sakupljanje životinja se može javiti i kao posledica deprivacije bliskosti sa ljudima u ranoj fazi razvoja, odnosno zlostavljanja i zanemarivanja u detinjstvu. U skladu sa medicinskim modelom, sakupljanje se definiše kao psihijatrijski problem poznat kao opsesivno kompulzivni poremećaj. Dakle, sakupljanje životinja može se posmatrati i kao simptom i kao ishod, a u njegovoj suštini često leži mnoštvo drugih poremećaja.⁶¹

4. Državna reakcija na zlostavljanje životinja

Začeci humanizacije odnosa prema životinjama uglavnom se vezuju za drugu polovinu XVIII veka i prosvetiteljske ideje Rusoa, Voltera i Hjuma⁶². Ipak, državna reakcija na ubijanje i zlostavljanje životinja usledila je u nekim zemljama i znatno ranije. Prvi pisani zakoni posvećeni ovoj problematici usvojeni su u SAD još 1641. godine, kada su puritanci kolonije *Massachusetts Bay* doneli zakonik poz-

58 Više o tome: Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001, str. 5. i 6.

59 Ibid.

60 Više o tome videti na sledećem linku: <http://allpsych.com/disorders/psychotic/delusionaldisorder.html>

61 Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding*, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007, str. 61. i 62.

62 Paunović, M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004, str. 23. i 24.

nat pod nazivom „*The Body of Liberties*“, koji je zabranjivao svirepost prema životinjama pod pretnjom krivičnog gonjenja. Sledeći propisi iz ove oblasti usvojeni su u državi Njujork 1828. godine, a zatim i u ostalim federalnim jedinicama.⁶³ Danas u SAD važe tri federalna zakona posvećena dobrobiti životinja: *the Humane Methods of Slaughter Act*⁶⁴, *the Twenty-Eight Hour Law of 1887*⁶⁵ i *the US Animal Welfare Act*⁶⁶. Na federalnom nivou, međutim, nije usvojen poseban zakon koji je bio posvećen sankcionisanju okrutnosti prema životinjama, budući da takozvano „*anti cruelty*“ zakonodavstvo spada u nadležnost pojedinih federalnih jedinica⁶⁷, usled čega je pravna zaštita životinja u SAD prilično neujednačena.⁶⁸

Velika Britanija spada u zemlje u kojima su pre svih organizovani različiti pokreti za zaštitu životinja. U Londonu je 1824. godine osnovano prvo društvo za sprečavanje okrutnosti prema životinjama, kasnije nazvano Kraljevsko društvo za prevenciju okrutnosti prema životinjama – *The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)*⁶⁹. Zakonska regulativa koja se odnosi na dobrobit životinja zaokružena je po prvi put u Velikoj Britaniji 1911. godine, kada je usvojen *Protection of Animals Act*⁷⁰, koji je, uz brojne izmene i dopune, još uvek na snazi. Ovaj propis propisuje novčanu kaznu i kaznu zatvora za izazivanje nepotrebne patnje domaćim i divljim životinjama i, uopšte, okrutno postupanje prema njima.⁷¹

I Švedska važi za jednu od zemalja u kojima je krivičnoprava inkriminacija okrutnosti prema životinjama uspostavljena relativno rano. Naime, ona je prvi put u Švedskoj uspostavljena već 1857. godine, kada je usvojen Krivični zakon⁷² koji je predviđao sankcionisanje zlostavljanja životinja u zatočeništvu, odnosno sopstvene ili tuđe stoke (*cruel treatment of one's own or another's cattle*).⁷³ Većina

63 Ascione, F., Arkow, P., Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse- Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, Purdue Research Foundation, United States of America, 1999, str. 103.

64 The Humane Methods of Slaughter Act (1958) 7 U.S.C.A. § 1901-1907.

65 The Twenty-Eight Hour Law of 1887 (1877) 49 USC 80502.

66 The US Animal Welfare Act (1966) 7 U.S.C.A. § 2131-2159.

67 Tomaselli, P., International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.

68 Paunović, M., Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004, str. 29.

69 Videti: The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1932 (22&23 Geo.5.), (Ch. XXXIX) , The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1940 (3&4 Geo.6.), (Ch. VIII) i The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1958 (6&7 Eliz.2), (Ch. XXIII).

70 The Protection of Animals Act, 1911(1&2Geo. 5) (Ch XXVII).

71 Čl. 1. st. 1. tačke a-f.

72 SFS 1857:61.

73 Od 1907. godine ovom inkriminacijom obuhvaćena je i divljač u prirodnom staništu, SFS 1907:44.

tadašnjih evropskih kaznenih zakona sankcionisali su samo ubijanje zlostavljane tuđe životinje, izjednačavajući ga sa uništenjem ili oštećenjem tuđe pokretne stvari, ostavljajući vlasniku životinje slobodu da prema njoj postupa po svom nahodjenju. Za razliku od njih, švedski zakonodavac je predvideo krivičnopravnu odgovornost za svakog učinioca – bez obzira na svojinu nad životinjom,⁷⁴ što znači da životinje nije posmatrao samo kao puke pokretne stvari, već da je nastojao da ih zaštiti od ubijanja i zlostavljanja.

Tokom poslednjih decenija, evropske zemlje doživljavaju pravu „pravnu revoluciju“ u sferi zaštite i dobrobiti životinja. Takva progresivna kretanja ne mogu se pripisati samo nacionalnoj zakonodavnoj aktivnosti. Ona su istovremeno i rezultat implementacije u nacionalna zakonodavstva velikog broja relevantnih dokumenata usvojenih pod okriljem Saveta Evrope i različitih odluka organa Evropske unije, kao i standardizovanja zakonodavstva evropskih država.⁷⁵ Do sada je pod okriljem Saveta Evrope usvojeno ukupno sedam konvencija od značaja za dobrobit životinja, od kojih poseban značaj ima Evropska konvencija za zaštitu kućnih ljubimaca (*European Convention for the Protection of Pet Animals*) iz 1987. godine⁷⁶. Ona postavlja minimalne standarde za sve države članice u pogledu držanja, čuvanja i zaštite kućnih životinja, pre svega pasa i mačaka. Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja (*EC Treaty's Protocol on Protection and Welfare of Animals*) iz 1997. godine⁷⁷ pridodat je Sporazumu o osnivanju Evropske zajednice i priznaje životinjama svojstvo osećajnih bića, zahtevajući, pri tome od Evropske unije i njenih država članica da sa puno pažnje pristupe ispunjenju zahteva koji se tiču njihove dobrobiti.⁷⁸

Uprkos tome što je u Evropi ova oblast normirana znatno kasnije u odnosu na zemlje *common law* sistema, može se primetiti da evropsko zakonodavstvo ne samo da ne zaostaje za njima već, naprotiv, ide „korak dalje“, uspevajući da životinjama obezbedi pravni status drugačiji od statusa puke pokretne stvari. Naime, za razliku od zakonodavstva SAD i Velike Britanije, Evropska konvencija za zaštitu kućnih ljubimaca, kao i zakonodavstva pojedinih evropskih zemalja, uspostavljaju pravila o dobrobiti životinja u prvom redu radi njih samih, pa tek onda radi dobro-

74 Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002, str. 95.

75 Paunović, M., *Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja*, Strani pravni život, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004, str. 43.

76 *European Convention for the Protection of Pet Animals*, Council of Europe (European Treaty Series ETS - No.125), Strasbourg, 13.XI.1987, na snazi od 1992. godine.

77 *Protocol annexed to the Treaty on European Community-Protocol on protection and welfare of Animals*, Official Journal C 340, 10/11/1997 p. 0110.

78 Horgan, R., „EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives“, *Revista Electrónica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, No 12, Veterinaria Organización S.L., España, 2006, str. 2.

biti njihovih vlasnika i društva u celini.⁷⁹ Tako je u Švajcarskoj na osnovu plebiscita iz 1992. godine Ustavom zajemčena inherentna vrednost životinja (*die Würde der Lebewesen*)⁸⁰. Deset godina kasnije, Nemačka je prva od država članica Evropske unije amandmanom na svoj Ustav iz 2002. godine⁸¹ obezbedila najviše standarde pravne zaštite životinja na federalnom nivou.⁸²

Kada je reč o zemljama našeg regiona, Zakone posvećene zaštiti i dobrobiti životinja najpre su usvojile Hrvatska⁸³ i Slovenija⁸⁴ i to 1999. godine. Nakon toga, zakone posvećene istoj problematici usvojile su Crna Gora⁸⁵ i Republika Srpska⁸⁶ (2008. godine), dok su Bosna i Hercegovina⁸⁷ i Srbija⁸⁸ to učinile tek tokom 2009. godine. Zakonom o dobrobiti životinja uređeni su: dobrobit životinja, prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica ustanovljena u cilju njenog ostvarenja kao i zaštita životinja od zlostavljanja. Njime su definisane i obaveze ljudi prilikom ubijanja (posebno: klanja), držanja, uzgoja, prometa i prevoza životinja, kao i sprovođenja oglada na njima.⁸⁹ Pored minimalnih standarda u oblasti dobrobiti životinja, ovim zakonom ustanovljena je i dužnost relevantnih subjekata da podstiču jačanje svesti o značaju te dobrobiti, kao i obaveza svih građana da spreče i prijave nadležnim organima okrutno postupanje drugih ljudi prema životinjama⁹⁰. Zakon o dobrobiti životinja izričito zabranjuje zlostavljanje životinja⁹¹, pod pretnjom prekršajne sankcije-novčane kazne u iznosu od 5.000 do 50.000 dinara za fizičko⁹², odnosno od 100.000 do 1.000.000 dinara za pravno lice⁹³.

U krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, ubijanje i zlostavljanje (ranije: mučenje) životinja prvi put je inkriminisano stupanjem na snagu novog Krivičnog zakonika 1. januara 2006. godine, kada je istoimeno krivično delo

79 Tomaselli, P., *International Comparative Animal Cruelty Laws*, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.

80 Bundesverfassung 1992 § 24.

81 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, *Bundesgesetzblatt* 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) *Bundesgesetzblatt*, 2002 I S. 2862.

82 Natrass, K., „...Und die Tiere“, *Constitutional Protection for Germany's Animals*, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, Vol. 10:283, Portland, Oregon, 2004, str. 283.

83 Zakon o dobrobiti životinja, „Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 19 od 1999. godine, str. 505-510.

84 Zakon o zaštiti živali, Ur.I, Republike Slovenije št. 98. od 1999. godine.

85 Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, „Službeni list Crne Gore“, broj 14/08.

86 Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br 111/08.

87 Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik BiH“ od 31.03.2009 godine.

88 Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

89 Videti: čl. 1. Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009.

90 Čl. 3.

91 Čl. 7. st. 1.

92 Čl. 85.

93 Čl. 82. st. 3.

uključeno u njegovo XXIV poglavlje posvećeno krivičnim delima protiv životne sredine⁹⁴. Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja čini lice koje kršeći propise ubije, muči ili povredi životinju. Za ovaj oblik bila je, najpre, predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 6 meseci⁹⁵, da bi nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika Republike Srbije koje su usledile 2009. godine ona bila zamenjena novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 1 godine.⁹⁶ Prvi teži oblik ovog krivičnog dela postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog oblika došlo do ubijanja, mučenja ili povređivanja većeg broja životinja, ili ako je delo učinjeno u odnosu na životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Za ovaj teži oblik učinilac se može kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 3 godine⁹⁷. Nakon izmena i dopuna od 2009. godine, u Krivični zakonik Republike Srbije, unet je još jedan teži oblik ovog krivičnog dela, koji čini lice koje iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste, ili lice koje organizuje ili učestvuje u kladenju na ovakvim borbama. Učiniocu ovog oblika krivičnog dela sud može izreći, kumulativno, kaznu zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine i novčanu kaznu.⁹⁸

5. Zaključak

Kao i nasilje u međuljudskim odnosima, ubijanje i zlostavljanje životinja i dalje čini deo svakodnevice savremenog čoveka. Njegovi oblici variraju od očiglednih primera morbidne okrutnosti do brojnih prikrivenih (ali ne manje značajnih) formi zlostavljanja i pogađaju najrazličitije životinjske vrste. Za efikasno suzbijanje ove negativne društvene pojave potrebno je da u teoriji ali i u pravnim izvorima nacionalnog i međunarodnog karaktera pojam zlostavljanja bude dovoljno sveobuhvatno definisan. U tom smislu, Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije predstavlja korak napred. Sa druge strane, važeće odredbe Krivičnog zakonika naše zemlje ne daju dovoljno smernica kada je u pitanju određivanje pojma zlostavljanja životinja, čime se taj zadatak poverava praksi nadležnih sudova. Postojanje takvog generalnog pojma samo po sebi ne bi predstavljalo nedostatak (ono se može uočiti i u drugim zakonodavstvima) kada bi u našem društvu postojao viši nivo svesti o značaju dobrobiti životinja, kako za same životinje, tako i za opstanak čitavog čovečanstva. Po svemu sudeći, naša sredina je još uvek opterećena predra-

94 Krivični zakonik, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

95 Čl. 269. st. 1. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

96 Čl. 269. st. 1. Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

97 Čl. 269. st. 1.

98 Čl. 269. st. 1.

sudama u vidu specizma i antropocentrizma. Stoga postoji opasnost da krivičnopravnom inkriminacijom u praksi bude obuhvaćen samo najuži krug ponaašanja koja predstavljaju najdrastičnije oblike zlostavljanja životinja i to ne svih životinja, već samo onih čije zlostavljanje kod većine ljudi izaziva osećaj sažaljenja. Takav pristup je zastareo i potpuno neopravdan sa stanovišta savremenih principa biocentrične etike, koji su prihvaćeni u razvijenim zemljama.

Bliža analiza povezanosti između okrutnosti prema životinjama i drugih oblika nasilja pruža nove mogućnosti kada je u pitanju proučavanje nasilničkog kriminaliteta uopšte, ali i šansu za ostvarivanje drugačijih uvida i za pronalaženje boljih solucija.⁹⁹ Uvidanje dodirnih tačaka zlostavljanja životinja i zlostavljanja ljudi kao njihovih složenih i tesno isprepletanih uzročno-posledičnih veza, nameće potrebu da se ubijanje i zlostavljanje životinja sagleda u sklopu ukupnog nasilničkog kriminaliteta, a ne samo kao ekološki delikt. Osim što je kažnjivo samo po sebi, nasilje prema životinjama se može javiti kao pratilac, pokazatelj, prediktor, posledica i sredstvo za vršenje nasilja prema ljudima.

Analiza etiologije zlostavljanja životinja pokazala je da se uzroci, motivi i povodi za nasilje prema ljudima često preklapaju sa onim endogenim i egzogenim faktorima koji pogoduju ispoljavanju nasilja prema životinjama. Takva saznanja predstavljaju dobru polaznu osnovu da se sinhronizovano i interdisciplinarno pristupi primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj prevenciji različitih oblika nasilničkog kriminaliteta u jednom društvu kako bi se detektovanjem samog uzroka i delovanjem na njega ta pojava blagovremeno predupredila.

Postavljanje adekvatnih normativnih okvira za sankcionisanje ubijanja i zlostavljanja životinja predstavlja pozitivnu tendenciju, ali samo za sebe nije dovoljno efikasno. Naime, reagovanje *post delictum* je svakako opravdano i potrebno, ali se, kao i kod drugih oblika kriminaliteta, i ovde treba fokusirati na prevenciju, odnosno na preduzimanje svih neophodnih mera kako do zlostavljanja životinja ne bi ni došlo. Zbog toga je od presudnog značaja kontinuirano podizanje svesti laičke i stručne javnosti kao i pojedinaca i društvenih grupa, koje u obavljanju svoje delatnosti imaju kontakt sa životinjama, o značaju opstanka i dobrobiti životinjskog sveta i dužnostima ljudi prema njemu. Kao najvažniji agensi u tom procesu korenite promene etičkih shvatanja pojavljuju se mediji, naučne i obrazovne ustanove i udruženja građana. Na taj način bi se doprinelo adekvatnom i sa stanovišta biocentrizma prihvatljivom „popunjavanju“ generalnih pojmova kao što su „zlostavljanje“, „dobrobit“ i „životinja“, što je veoma važno, kako za prevenciju zlostavljanja životinja, tako i za državnu reakciju koja je u skladu sa načelom prave sigurnosti.

99 U tom smislu: Ascione, F., Lockwood, R., Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001, str. 39.

6. Literatura

- Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F., The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (9), 1999.
- Ascione, F., Lockwood, R., *Cruelty to Animals: Changing Psychological, Social and Legislative Perspectives*, The State of Animals, Humane Society Press, Washington DC, 2001.
- Ascione, F., Arkow, P., *Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse-Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, Purdue Research Foundation, United States of America, 1999.
- Ascione, F. R., Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology, *Anthrozoos* 6, 1993.
- Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001.
- Ascione, F., Shapiro, K., *People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications*, *Journal of Social Issues*, vol. 65, br. 3, 2009.
- Beirne, P., *From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis*, *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, vol. 12, br. 1, Leiden, 2004.
- Evans, R., Forsyth, C., *Entertainment to Outrage: A Social Historical View of Dogfighting*, *27 International Review of Modern Sociology*, 1997.
- Fajnerberg, Dž., *Prava životinja i nerođenih pokolenja* (prevod: Babić, J.), *Gledišta: časopis Beogradskog univerziteta*, br. 7/8, godina 28, Beogradski univerzitet: Narodna omladina Srbije: Savez studenata, Beograd, 1987.
- Fleury, A., *An Overview of Animal Hoarding*, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, vol. 7, School of Social Work, Loyola University, Chicago Illinois, 2007.
- Gibson, H., (2005), *Dog Fighting Detailed Discussion*, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, preuzeto sa: <http://www.animallaw.info/articles/ddusdogfighting.htm>
- Hellman, D., Blackman, N., *Enuresis, Fire Setting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime*, *122 American Journal of Psychiatry*, 1966.
- Horgan, R., „EU Animal Welfare Legislation: Current Position and Future Perspectives“, *Revista Electronica de Veterinaria REDVET*, Vol. VII, No 12, Veterinaria Organizacion S.L., Espaya, 2006.
- Hrnčić, J., *Prestupništvo mladih, rizici, tokovi i ishodi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.

- Jovašević, D., Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009.
- Kron, L., Nikolić, Z., Anatomija seksualne agresivnosti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.
- Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M., Kriminologija, Pelikan print d.o.o., Niš, 2009.
- Miković, M., Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad, Magistrat, Sarajevo, 2004.
- Natrass, K., „...Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 10:283, Portland, Oregon, 2004.
- Ortiz, F., Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, Stanford Journal of Animal Law and Policy, Vol. 3, 2010
- Paunović, M., Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br. 3/2005, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2005.
- Paunović, M., Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2004.
- Paunović, M., Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004.
- Radulović, D., Osobnosti i posledice psihopatskog nasilja u porodici, Temida, vol. 8, br. 1, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2005.
- Striwing, H., „Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden“, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, Vol. 8:93, Portland, Oregon, 2002.
- Škulić, M., Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Dosije, Beograd, 2003.
- Tomaselli, P., International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003.
- Votson, A., Pravni transplant: pristup uporednom pravu, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2000.
- World Society for the Protection of Animals: An overview of Animal Protection Legislation, 2006, preuzeto sa:
<http://enextranet.animalwelfareonline.org/resources/animalwelfare/legislation/index.aspx>

7. Izvori

- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994, preuzeto sa: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>
- Krivični zakonik, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009
- Zakon o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 135/2004
- Zakon o dobrobiti životinja, „Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 19 od 1999.
- Zakon o zaštiti živali, Ur.I, Republike Slovenije št. 98 od 1999.
- Zakon o zaštiti dobrobiti životinja „Službeni list Crne Gore“, broj 14/08
- Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br 111/08
- Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, „Službeni glasnik BiH“ od 31.03.2009.
- Zakon o dobrobiti životinja, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 41/2009
- The Humane Methods of Slaughter Act (1958) 7 U.S.C.A. § 1901-1907
- The Twenty-Eight Hour Law of 1887 (1877) 49 USC 80502
- The US Animal Welfare Act (1966) 7 U.S.C.A. § 2131-2159
- The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1932 (22&23 Geo.5.), (Ch. XXXIX) , The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act, 1940 (3&4 Geo.6.), (Ch. VIII) i The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Act ,1958 (6&7 Eliz.2), (Ch. XXIII)
- The Protection of Animals Act, 1911(1&2Geo. 5) (Ch XXVII) European Convention for the Protection of Pet Animals, Council of Europe (European Treaty Series ETS - No.125), Strasbourg, 13.XI.1987, na snazi od 1992. godine
- Protocol annexed to the Treaty on European Community-Protocol on protection and welfare of Animals, Official Journal C 340, 10/11/1997 p. 0110
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundesgesetzblatt 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) Bundesgesetzblatt, 2002 I S. 2862

Ana Batrićević

Research Assistant

Institute of Criminological and Sociological Research

*ANIMAL ABUSE – PHENOMENOLOGY,
ETHIOLOGY AND STATE REACTION*

Animal abuse represents a serious and complex socially – pathological, criminological, psychological and legal phenomenon whose significance overpasses the frames of animal welfare. It emerges in various forms and is often connected with other deviant, delinquent and criminal behaviors such as alcohol and drug abuse, membership in street gangs, physical, sexual and emotional abuse (maltreatment) of family members, illegal possession of weapons and munitions and commission of other criminal offences that are considered as violent criminality. There is a series of both – internal and external factors (sociological, cultural, historical, economical and psychological) that contribute to animal cruelty and determine its modality, intensity and frequency. Contemporary society is familiar with adequate national and supra – national legal instruments providing efficient state reaction to animal abuse. Depending on actual circumstances, in our country it has been treated either as a criminal offence (since 2006, when current Criminal Code of the Republic of Serbia entered into force) or as a misdemeanor (in accordance with the Animal Welfare Act adopted in 2009). The author attempts to illustrate the most typical forms of animal abuse, the link between animal abuse and other socially unacceptable behaviors, the reasons, motives and causes of its appearance as well as basic models of state reaction to it.

Key words: *killing of animals, animal abuse, violence, animal welfare, criminal offence, misdemeanor*